

**ПРО ДОКТОРА МЕДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА,
ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА АН УКРАЇНИ
ОЛЕКСІЯ СИДОРОВИЧА КОЛОМІЙЧЕНКА,
ЯКИЙ СТВОРИВ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ОТОЛАРИНГОЛОГІЇ НА УКРАЇНІ, ЩО НИНИ НОСИТЬ ЙОГО ІМ'Я**

*«...існує лише один спосіб
представити великого ученого широкій публіці:
обговорити й пояснити загальнозрозумілою мовою
і ті завдання, які він вирішував, і самі рішення»*

А. Ейнштейн

Німецький художник Альбрехт Дюрер, що залишив помітний слід в історії точних наук, так радив початкуючому художнику: «Перед тобою різноманітні науки, обері собі одну, яка може бути тобі корисною, вивчи її, не шкодуй сил, поки не досягнеш того, що вона буде давати тобі радість...».

О.С. Коломійченко обрав оториноларингологію й присвятив їй усе життя. Він не лише сам багато зробив для своєї спеціаль-

ності, а й захопив нею численних своїх учнів – і ця наука давала радість не лише йому, а й учням, як дає її й досі його послідовникам.

Народився Олексій Сидорович Коломійченко 30 березня 1898 р. в м. Шпола Київської області у великій селянській сім'ї.

У 1919 р. О.С. Коломійченко поступив на юридичний факультет Київського університету. Лекції не зацікавили його, і вже через місяць він перейшов на медичний факультет того самого університету, згодом перетворений на Київський медичний інститут (зараз – імені академіка О.О. Богомольця).

На медичному факультеті, де вчився Олексій Сидорович, в той час працювала плеяда відомих учених-педагогів. О.С. Коломійченко часто згадував анатома Старкова – блискучого лектора і вченого; молодого тоді ще асистента М.С. Спірова – високоосвіченого, напрочуд скромного вченого, який вирізнявся доброзичливістю, готовністю безкорисливо допомогти студентам, широкою і різнобічною ерудицією, відданістю науці. Крім того, це також хірурги М.М. Волкович, О.П. Кримов, терапевти Ф.Г. Яновський, М.М. Губергріц, М.Д. Стражеско, В.М. Іванов, патофізіолог М.М. Сиротинін та ін. Багато з них згодом стали академіками.

Значну роль у формуванні О.С. Коломійченка як майбутнього вченого зіграв Микола Маркіянович Волкович, котрий

створив школи не лише хірургів загального профілю, а й окремих галузей хірургії. Серед них М.Я. Харшак та О.С. Коломійченко стояли біля витоків становлення хірургічної оториноларингології.

На своєму 75-річному ювілеї Олексій Сидорович говорив: «Найбільший вплив на мене справив М.М. Волкович – основоположник оториноларингології на Україні. Хірургічна клініка М.М. Волковича прищепила мені любов до хірургії, стала школою і хірургічної майстерності, і її недосяжних для мене висот. Його клініка стала й школою людяності, якою була пройнята робота в операційній, перев'язочній, на обходах, лекціях та практичних заняттях».

Багато часу проводив студент Коломійченко на кафедрі оториноларингології, якою керував проф. О.М. Пучковський, котрий охоче ділився знаннями з молодими лікарями. Багато зробив цей учений і для становлення О.С. Коломійченка як спеціаліста – він побачив у юнакові потяг до знань, задатки хірургічної майстерності. А в 1922 р. було підписано декрет про обов'язкове викладання в медичних інститутах оториноларингології як окремої галузі медицини.

Перед самим закінченням інституту з Олексієм Сидоровичем трапилася біда. Працюючи провідником на південно-західній залізниці, він застудився, і в нього знизився слух. Це було трагедією – адже він лише починав свою лікарську діяльність. Консультації у відомих спеціалістів – професорів В.І. Воячека, Л.Т. Левіна, С.О. Ставракі, О.М. Пучковського, М.Я. Харшака – та лікування виявились неефективними. Слух не поліпшувався, хоча залишався достатнім для продовження навчання. Ця обставина значною мірою сприяла тому, що О.С. Коломійченко вирішив обрати своєю спеціальністю оториноларингологію й присвятити життя боротьбі з глухотою.

Лікарська діяльність О.С. Коломійченка почалася з 1924 р. в Ізяславській дільничній лікарні Шепетівського округу, де він працював лікарем-стажистом.

Потім Олексія Сидоровича відрядили на курси вдосконалення лікарів у Києві. Завідував кафедрою в той час С.О. Ставракі – вправний, талановитий хірург-оториноларинголог, автор багатьох науко-

вих праць, постійний співробітник та діяльний учасник редакції видання «Журнал ушних, носових и горловых болезней».

Під час перебування Олексія Сидоровича на курсах удосконалення лікарів С.О. Ставракі звернув увагу на виняткову працездатність молодого фахівця, його допитливість, хірургічну майстерність, помітні здібності до науково-дослідної роботи і згодом запросив його до Києва в клініку вуха, горла, носа Київського інституту вдосконалення лікарів на посаду асистента. О.С. Коломійченко під керівництвом С.О. Ставракі вдосконалював знання в галузі практичної оториноларингології і почав свою наукову діяльність (одночасно він викладав на курсах).

О.С. Коломійченко працював молодшим асистентом, старшим приват-доцентом, а з 1936 р. – доцентом клініки. Переїнявши досвід своїх учителів, Олексій Сидорович з самого початку виявив себе талановитим хірургом, оперував упевнено й красиво. Усі ці роки він активно займався також науковою працею. Викладацька діяльність з лікарями значно відрізнялася від роботи зі студентами, і Олексій Сидорович розробив оригінальну методику викладання (згодом вона стала основою для написання монографії).

У 1936 р. О.С. Коломійченка було призначено завідуючим великим дитячим оториноларингологічним відділенням, яке він організував уперше на Україні в районній лікарні ім. М.І. Калініна м. Києва. На цій базі його самостійна педагогічна діяльність почалася з читання лікарям – курсантам Київського інституту вдосконалення лікарів лекцій з оториноларингологічних захворювань дитячого віку. Клініка стала

центром розвитку нового на той час напрямку оториноларингології – дитячої хірургії вуха, горла, носа.

У 1937-1940 рр. Олексій Сидорович детально розробляє актуальні на той час питання лікування грудних дітей із захворюваннями вуха при токсичних диспепсіях. При цій патології в той час спостерігався високий процент смертності. О.С. Коломійченко запропонував і впровадив у практику антро- та тимпанопункцію, які виявилися дуже ефективними, сприяли зниженню смертності.

Олексій Сидорович уперше в Києві й на Україні застосував видалення сторонніх тіл з гортані, трахеї і бронхів без трахеотомії та широко запровадив у практику метод прямої ларингоскопії у дітей. Він також уперше використав нові на той час препарати – сульфідин та сульфазол при лікуванні дітей з отоантритами.

Одночасно О.С. Коломійченко був консультантом Інституту охорони материнства та дитинства.

До 1936 р. вчений опублікував 14 статей з оториноларингології, і за сукупністю праць йому було присвоєно ступінь кандидата медичних наук (без захисту дисертації). У 1938 р. після прочитання пробної лекції на тему: «Радикальна трепанація та її ускладнення» Олексій Сидорович отримав звання професора.

Коло наукових інтересів О.С. Коломійченка весь час розширювалося: травми вуха, горла, носа, внутрішньочерепні ускладнення хронічного гнійного запалення середнього вуха, абсцес мозку, менінгіт, синус-тромбоз, лабіринтит, склерома верхніх дихальних шляхів та ін. Особливу увагу він приділяв лікуванню хворих з абсцесом мозку – надзвичайно тяжким ускладненням гнійного запалення середнього вуха, що стало основою для оформлення його багатого клінічного досвіду і численних спостережень у вигляді докторської дисертації «Отогенні абсцеси мозку (анатомічні та клінічні спостереження)». Дисертацію Олексій Сидорович успішно захистив 17 грудня 1940 р., затвердження вченому ступені доктора медичних наук отримав 17 травня 1941 р., напередодні Великої Вітчизняної війни.

Незважаючи на методичні труднощі, а інколи й на розчарування, О.С. Коломійченко по завершенні дисертації ніби з сумом за минулими днями роботи в анатомічному театрі зазначив, цитуючи висловлювання з подібного приводу Ч. Шерінгтона: «Проблема, якої я торкнувся, довго ще буде давати тим, хто працює з нею, ту втіху, що мандрівка краща, ніж прибуття». В цьому весь Олексій Сидорович: одвічний пошук, невдоволеність досягнутим, прагнення збагнути нове, ще не пізнане...

Епіграфом до дисертації Олексій Сидорович узяв вислів: «Нехай хірург розумом і оком діє раніше, ніж озброєною рукою». Під час Великої Вітчизняної війни відповідальні завдання постали перед медичними працівниками країни. З самого початку в керовану О.С. Коломійченком клініку почали надходити поранені з тяжкими травмами. Він докладав багато зусиль для врятування їхнього життя. У складних умовах, коли поранені надходили безперервно, особливо під час героїчної оборони Києва, Олексій Сидорович розробляв нові види операцій, адже нові типи зброї викликали особливо тяжкі, комбіновані травми, зокрема голови і шиї. Нерідко йому доводилося цілу добу надавати висококваліфіковану хірургічну допомогу. Він не міг залишити хворих, потім яких не припинявся до останнього дня оборони Києва. Треба було евакуюватися. Коли за О.С. Коломійченком прислали машину, по шосе до Києва вже рухались фашистські танки. Машина встигла доїхати лише до Дарниці. Далі дорога виявилася відрізаною, і Олексію Сидоровичу довелося повернутись додому.

В тимчасово окупованому Києві О.С. Коломійченко працював у ряді отоларингологічних закладів, здебільшого на території лікарні ім. М.І. Калініна. Патріот, вірний син Батьківщини, він брав активну участь у наданні допомоги партизанам і учасникам кийвської підпільної організації, що діяла в місті з жовтня 1941 до листопада 1943 р.

Ризикуючи життям, Олексій Сидорович рятував юнаків та дівчат від вигнання в Німеччину, приймав їх у клініку під виглядом тяжкохворих, видавав фальшиві довідки.

Ця діяльність була високо оцінена Радянським урядом, що нагородив його меда-

лями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», «За бойові заслуги», «За оборону Києва», «Двадцять років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Його також нагороджено медаллю «Партизанові Вітчизняної війни» I ступеня.

З 1943 р. О.С. Коломійченко завідує кафедрою оториноларингології стоматологічного факультету Київського медичного інституту, а в 1944 р. його обирають завідувачим кафедрою такого ж самого профілю Київського інституту вдосконалення лікарів.

Був він чудовим педагогом, причому вважав за необхідне, щоб лікарі постійно вивчали не тільки оториноларингологію, а й поповнювали знання з інших галузей, обов'язково знали хоча б одну іноземну мову, цікавився тим, що вони читають.

О.С. Коломійченко вважав, що для підготовки лікарів недостатньо лише прослуховування лекцій і проведення практичних занять. З метою удосконалення знань лікарів він з невеликою бригадою співробітників виїжджав у деякі обласні та районні центри, де працювали колишні курсанти. Обхід хворих, аналіз роботи відділення, хірургічні операції, під час яких асистував професор або його співробітники, - такими були форми допомоги на місцях.

Високою школою викладання подання теоретичного матеріалу зі спеціальності були його лекції. Залучення останніх досягнень з оториноларингології, конкретний, з використанням прикладів з клінічної практики виклад, демонстрація «тематичних хворих»... Дуже уважно ставився Олексій Сидорович до всього нового, прогресивного, наполегливо впроваджував його в роботу клініки, в педагогічний процес. У клініці систематично проводилися науково-практичні конференції.

Школу блискучого клінічного мислення, манеру чіткого викладання матеріалу, обґрунтованість діагнозу і строго індивідуальний підхід до кожного пацієнта демонстрували розбори хворих. Пропустити такий розбір вважалося великою втратою, тому аудиторія ледве вмещувала бажаючих бути присутніми. Щоразу кожному хворому призначалося індивідуальне лікування.

Лекції О.С. Коломійченка завжди користувались великим успіхом – вони відзначались не лише науковою новизною, а й емоційністю викладу. Читав їх професор образно, підкреслював окремі місця інтонаційно, намагався виховувати у своїх учнів самостійність мислення, спостережливість, аналітичний підхід до визначення діагнозу і лікування хворого.

Олексій Сидорович не змушував нічого заучувати, він намагався зацікавити молодих спеціалістів, домогтися, щоб вони збагнули страждання хворого.

О.С. Коломійченко піклувався про молодь, прагнув, щоб вона продовжувала справу, розпочату старшим поколінням. Разом з численними учнями Олексій Сидорович вирішив ряд важливих проблем сучасної оториноларингології. Про його діяльність з виховання та підготовки наукових кадрів свідчить велика кількість дисертацій, захищених молодими вченими.

Під безпосереднім керівництвом і за його участю було підготовлено до захисту 22 докторські та 39 кандидатських дисертацій. Деякі з них завершені й рекомендовані до захисту вже після смерті вченого.

Наукова, педагогічна та громадська діяльність були для Олексія Сидоровича джерелом радості й задоволення протягом усього його життя. Він не уявляв собі відпустки, й у вихідні дні працював над рукописами дисертацій своїх учнів, над монографіями, статтями. З повним правом він міг би повторити висловлювання І.П. Павлова відносно науки: «Спасибі науці! Вона не лише наповнює життя інтересом і радістю, а й дає опору і почуття власної гідності».

Майстерність О.С. Коломійченка в операціях у галузі оториноларингології була незрівнянною. До речі, він володів усіма видами операцій на цих органах, нерідко розширюючи їх зону та втручаючись у щелепно-лицеву й офтальмологічну ділянки (уропластика, операція Веста, енуклеація очного яблука при онкологічних захворюваннях та ін..).

Олексій Сидорович був блискучим хірургом. Його учениця проф. О.А. Євдощенко згадує, що він оперував дуже «анатомічно» й красиво. Присутнім навіть здавалося, що здійснення найскладнішої операції просте й доступне кожному, хто забажає її повторити. Але насправді така чіткість і простота дій хірурга ґрунтувались на глибокому знанні анатомії, топографії, характеру патологічного процесу. До речі, професор розраховував на те, що під час операції асистент мислить синхронно з ним і тому повинен передбачати всі дії хірурга.

Здається, нема розділу оториноларингології, до якого О.С. Коломійченко не зробив би вагомий внесок. Наприклад, протягом усього життя він займався злякисними новоутвореннями верхніх дихальних шляхів.

Ним запропоновано, розроблено і впроваджено в клінічну практику метод накладання кисетного шва на глотково-стравохідне сполучення при ларингектомії. Це дає змогу герметично закрити раневу поверхню й уберегти її від потрапляння слини ще до відсікання гортані. Спосіб цей відіграє вирішальну роль у первинному загоюванні гортані.

О.С. Коломійченко значно спростив операцію повного видалення гортані, зробив її доступною широкому колу лікарів. До речі, розроблена ним методика накладання кисетного шва застосовується й за кордоном.

У клініці широко вивчалось метастазування ракових пухлин гортані в регіонарні лімфатичні вузли ший. О.С. Коломійченко запропонував оригінальний метод «роздягання» загальної сонної артерії при видаленні регіонарних метастазів у ділянки ший, спаяних з адвенциєю магістральних судин.

Особливо великі заслуги О.С. Коломійченка в галузі розробки нових операцій при отосклерозі, що поліпшують слух. З 50-

х років Олексія Сидоровича не покидала думка про хірургічне втручання хворих на отосклероз – консервативні методи лікування не давали бажаних результатів.

Втрата слуху – велика трагедія. Глухота нерідко примушує залишати улюблену справу, змінювати професію, часом робить людей інвалідами.

Одна з найчастіших причин глухоти – отосклероз. Термін цей уперше запропонував в кінці XIX ст. А. Політцер – основоположник оториноларингології в Західній Європі.

Згодом Олексій Сидорович звернув увагу на статтю американського спеціаліста С. Розена, який описав випадок з практики, коли під час визначення ступеня фіксації стремена у хворого на отосклероз зондом ненавмисне зрушили підніжну пластинку стремінця і він став добре чути одразу ж на операційному столі.

В кінці 1956 р. С. Розен приїхав до Радянського Союзу й демонстрував у кількох містах свої операції. Результати були не завжди задовільними. Але сам принцип хірургічного втручання зацікавив О.С. Коломійченка, і він почав інтенсивно готуватися до такої операції, залучаючи до роботи весь колектив кафедри.

Необхідно було почати з інструментів, обмірковувати хід операції.

Олексій Сидорович знову й знову вдосконалював свої знання з морфології і патоморфології вуха, вивчав і створював схеми хірургічних втручань, оперував на препаратах. Через кілька місяців він значно модернізував техніку операції Розена й повністю розробив оригінальний підхід до барабанної перетинки, а також видалення задньої стінки слухового ходу, ввів новий принцип розхитування стремена.

Необхідні були спеціальні інструменти, оптичні прилади, яких до того часу не знала оториноларингологія. На допомогу прийшли інженери та робітники київських заводів. За кресленнями О.С. Коломійченка і при його безпосередній участі було виготовлено мобілізатори, скальпелі, зонди, долоточки, щипці-гострозуби для видалення найменших осколків кісток, гачечки для розхитування стремена та багато інших пристосувань.

Заслуга створення першого набору інструментів (у кінці 1956 р.) належить О.С. Коломійченку та слюсарю-лекальнику, майстрові «Золоті руки» П.О. Всеволодському (завод «Арсенал»).

Першу операцію при отосклерозі за методом С. Розена Олексій Сидорович успішно зробив хворому Миколі Живалую 14 лютого 1957 р.

Отже, першим лікарем у нашій країні, якому пощастило повернути хворому радість чути прекрасний світ звуків, втрачений при отосклерозі, був О.С. Коломійченко.

Щоденно на ім'я професора надходили численні листи. Часто на конвертах замість адреси було написано: «Київ. Людині, яка повертає слух». А з Алма-Ати надійшов лист з таким написом: «Київ. Філатову слуху». З Мурманська прийшов конверт без адреси з проханням до працівників пошти послати лист професору О.С. Коломійченку: «Думаю, всі знають його в рідному місті, якщо він відомий усьому світові».

Незабаром операції щодо мобілізації стремени почали проводити і в клініках інших міст країни – Москви, Одеси, Тбілісі, Ленінграда, Куйбишева (хірурги В.Ф. Нікітіна, М.О. Преображенський, С.М. Хечінашвілі, Л.А. Зарицький, В.А. Гаєвський, К.Л. Хілов, І.Б. Солдатов та ін.). Це був справжній триумф оториноларингології ХХ ст., відновлювальної хірургії.

У 1958 р. в Ленінграді на V Всесоюзному з'їзді отоларингологів проф. О.С. Коломійченко вперше доповів про результати 321 операції у хворих на отосклероз. В роботі з'їзду брав участь уже згадуваний американський учений С. Розен. Саме тут, у

Ленінграді, С. Розен прооперував праве вухо Олексію Сидоровичу, який з молодих років змушений був користуватися слуховим апаратом (на жаль, операція пройшла невдало).

Згодом В.В. Щуровський здійснив реоперацію – поршневу стапедопластику. З'ясувалося, що ніжки стремени були зламані, ковадло вивернуте. В.В. Щуровському вдалося домогтися поліпшення слухової функції у свого вчителя – він почав чути розмовну мову на відстані метра. До операції ні шепітну, ні розмовну мову О.С. Коломійченко не сприймав.

Потреба розв'язання таких актуальних проблем, як глухота та приглухуватість, онкологія в оториноларингології, тонзиллярна патологія, розробка і впровадження в практику нових методів діагностики та лікування, організаційно-методичне керівництво кафедрами оториноларингології й лікувально-профілактичними закладами отоларингологічного профілю, ставала все нагальнішою. Потік хворих зростав. Олексій Сидорович переконливо аргументував необхідність створення науково-дослідного інституту отоларингології в Києві. Його незвичне за пристрасністю звернення в офіційні органи закінчувалося словами: «Україні потрібен такий інститут!» Влітку 1960 р. було прийнято рішення про організацію в Києві науково-дослідного інституту отоларингології Міністерства охорони здоров'я УРСР, директором якого призначено О.С. Коломійченка.

У 1961 р. закінчилось будівництво клінічного, а в 1974 р. – спеціалізованого лабораторного корпусів.

В 70-ті роки О.С. Коломійченко поставив за мету створення республіканського слуховідновлювального центру на базі інституту. Це зробило б доступнішою кваліфіковану допомогу людям, які страждають на глухоту й приглухуватість. Кілька років він займався проектуванням центру. Його було збудовано на кошти Українського товариства глухих і відкрито вже після смерті вченого – у 1978 р. (це зробив його учень і наступник О.І. Циганов).

О.С. Коломійченко був скромною, доброзичливою людиною, безмежно закоханою в свою професію. Велика трудова активність, всепоглинаюча любов до праці, велика вимогливість до себе і співробітників зробили його видатним ученим. В 1967 р. його було обрано членом-кореспондентом АН УРСР. До цього часу він вже прооперував понад 5000 хворих, яким повернув слух.

Академік О.В. Палладін говорив про глибоку спорідненість науки і мистецтва: справжнє мистецтво містить багатого, а наука неможлива без мистецтва, яке за своєю природою споріднене з нею.

Вродливий, статний, по-людськи дуже привабливий, Олексій Сидорович незмінно викликав симпатію. Особливо гарними були в нього очі – світло-карі, завжди молоді й веселі. Зате коли він сердився, погляд його ставав грізним!

Йому завжди було притаманне доброзичливе ставлення не лише до хворих, а й взагалі до людей. Він допомагав їм порадами, матеріально, клопотався щодо прописки, отримання квартири. Адже співробітників запрошували з усієї республіки.

Олексій Сидорович був надзвичайно організованим і дисциплінованим, ніколи не запізнювався і завжди, за будь яких умов дотримував слова. Такі якості він цінував і в своїх учнях. Це був талановитий керівник, здатний домогтися сумлінної роботи підлеглих. Він умів добирати людей, ставити перед ними завдання, довіряв їм і надавав широке поле діяльності для виявлення власної ініціативи.

Засідання, учасником яких був Олексій Сидорович, проходили в особливій атмосфері. Його зауваження, висловлювання, питання настроювали присутніх на ділове, доброзичливе обговорення. Пропоновані

ним нестандартні рішення робили наради особливо цікавими і корисними. О.С. Коломійченко завжди вмів передбачати, які практичні результати випливають із зроблених висновків і, навпаки, які теоретичні дослідження потрібні, щоб допомогти практичній оториноларингології.

У 1974 р. він передав керівництво інституту своєму найближчому учню і наступнику проф. О.І. Циганову. Нині інститутом керує доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік НАМН України Д.І. Заболотний.

Ще один важливий аспект роботи О.С. Коломійченка: він був ініціатором відновлення видання - «Журнал ушних, носових і горлових болезней», перерваного в роки Великої Вітчизняної війни, і до останніх днів життя залишався його головним редактором (потім журнал очолювали його учні – професори І.А. Курилін та О.А. Євдошенко, а нині – професор, академік НАМН України Д.І. Заболотний). Олексій Сидорович вважав, що відродження журналу вкрай необхідне для прискорення підготовки висококваліфікованих кадрів.

О.С. Коломійченко і колектив, яким він керував, завжди підтримували творчі зв'язки з профільними інститутами Москви і Ленінграда, з отоларингологічними відділеннями й лабораторіями науководослідних інститутів інших профілів, з кафедрами оториноларингології медичних закладів СРСР та зарубіжних країн.

Інститут неодноразово відвідували делегації та окремі вчені зарубіжних країн – Франції, Угорщини, Болгарії, Чехословач-

чини, Англії, Югославії, США, Японії, Фінляндії та ін. О.С. Коломійченко знайомив гостей з організацією інституту, лабораторіями та клінічними відділами, розповідав про завдання, основні напрямки та перспективи наукової праці. Тут, нам здається, доречно, звернутися до спогадів академіка РАМН, лауреата Ленінської премії та премії ім. І.С. Бериташвілі, професора С.М. Хечінашвілі: «Я всегда с большим вниманием относился к публикациям А.И. Коломийченко, а также к его ярким выступлениям на конференциях и съездах».

Важную роль в разрушениях барьеров на путях международного сотрудничества отоларингологов сыграл пятый Всесоюзный съезд, проведенный в 1958 г. в Ленинграде. Как известно, в его работе участвовали многие передовые зарубежные специалисты. Они продемонстрировали свои серьезные успехи и наладили отношения со многими советскими отоларингологами. Один из них – Самуил Розен стал после этого часто приезжать в Советский Союз, оказывая безвозмездную техническую помощь ряду отоларингологических клиник. Таким путем поступили в нашу страну первые операционные микроскопы, пригодные для эндоуральных операций, микрохирургические инструменты новейших моделей и высококачественные аудиометры промышленного производства. С. Розен был высокого мнения об А.И. Коломийченко и его учениках, неоднократно высказывал это мнение в моем присутствии. Приходится сожалеть, что добрые отношения С. Розена с советскими отоларингологами были прерваны через несколько лет начальственным окриком после того, как он публично выступил в защиту А.Д. Сахарова. Думаю, что теперь настало время почтить память нашего искреннего друга, отметить его участие в научных исследованиях, проведенных в нашей стране.

Самым большим достижением Алексея Исидоровича я считаю создание им в Киеве передовой отоларингологической школы.

Но мне хочется отдать должное Алексею Исидоровичу не только как ученому и талантливому организатору, но и как от важному человеку. Каждому из нас при-

шлось пережить чувство беспокойства и даже страха при вскрытии преддверия и при манипуляциях непосредственно в его окрестности. Легко представить, что испытывал А.И. Коломийченко, приступая к подобным манипуляциям с минимальным техническим оснащением – без микроскопа, пригодного для эндоуральных операций, и высококачественных микроинструментов. Но все же он добился успеха, позволившего ему продолжить начатое дело.

В связи с этим я еще раз хочу подчеркнуть значение его дерзания и мужества, без которых не могут быть реализованы новаторские устремления и достигнуты истинные успехи в хирургии. Этими словами я хочу закончить воспоминания об Алексее Исидоровиче Коломийченко – выдающемся гражданине, хирурге и ученом».

У своїх спогадах проф. Ю.К. Ревської (Військово-медична академія, Санкт-Петербург) зазначив: «Навіть недовге спілкування з О.С. Коломійченко на різних наукових з'їздах і симпозиумах дозволило побачити в цій людині особистість масштабу непересічного...»

Олексій Сидорович прекрасно розумів, що істина – це не тільки лабораторія і устаткування. Це ідеї, це колектив ініціативних, діяльних і талановитих однодумців. Тільки їм під силу ставити й розв'язувати значні наукові завдання, цінні для теорії і практики охорони здоров'я. І дійсно, Олексій Сидорович шукав людей постійно – і до створення інституту, і тоді, коли інститут як науковий заклад уже мав ім'я. По крихтах створював, вирощував свій колектив, що завоював своїми працями й здобутками сталу наукову репутацію.

Доречно тут пригадати спогади Заслуженого діяча науки Російської Федерації, професора Б.М. Сагаловича: «К сожалению, мне не пришлось быть ни учеником, ни сотрудником А.И. Коломийченко. Но, видимо, есть такие личности в науке, которые остаются в памяти даже после одной, двух встреч. А.И. Коломийченко относился именно к таким людям. Впервые я увидел его, этого интересного человека в 1955 г., когда, будучи еще совсем молодым, приехал в Киев на конференцию отоларингологов УССР. Конференция была органи-

зована профессором А.И. Коломийченко. Мне кажется, он ни разу не покидал зала во время заседаний. Я с большим вниманием следил за его поведением потому, что время от времени он обращался с короткими репликами к докладчикам, и чувствовалось, с каким вниманием он слушал каждый доклад.

Не скрою, я с волнением ожидал своей очереди и, когда вышел на трибуну, чувствовал себя довольно неуверенно. На клинической конференции мне предстояло доложить результаты чисто экспериментальных исследований, которые мы с сотрудниками возглавляемой тогда мною лаборатории патофизиологии Московского НИИ уха, горла и носа проводили в течение нескольких лет. Не помню сейчас, какую реакцию вызвал мой доклад, но постепенно волнение улеглось, я закончил выступление и сел на свое место в зале в ожидании конца заседания. Когда оно закончилось и присутствовавшие на нем разошлись, я задержался на некоторое время, беседуя с кем-то из коллег. Каково же было мое удивление, когда я увидел идущего ко мне по опустевшему залу Алексея Исидоровича. Он сказал мне несколько лестных слов о докладе, которые, конечно, я расценил как желание маститого ученого просто поддержать молодого докладчика. Но далее беседа затянулась, и А.И. Коломийченко стал интересоваться такими подробностями эксперимента, которые казались мне не совсем интересными уже увенчанному славой клиницисту. Мы вышли из зала и продолжали беседу. Я не чувствовал робости перед профессором, а только старался точнее и подробнее отвечать на вопросы и с интересом слушал соображения крупного отоларинголога о перспективах развития принципов патологии в учении о верхних дыхательных путях. Эта встреча запомнилась мне надолго и, в известной мере, определила мое отношение экспериментатора к клинике.

Второй раз мне удалось беседовать с А.И. Коломийченко спустя несколько лет. Тогда организовывался Киевский институт отоларингологии, и А.И. Коломийченко приехал в Москву по делам, касавшимся этого института. Он побывал в Московском институте и специально зашел в мою лабо-

раторию. Не скрою, мне это было очень лестно. Но причина посещения оказалась совсем неожиданной.

После нескольких слов о связи теории с практикой в науке Алексей Исидорович неожиданно предложил мне переехать в Киев и занять там место заместителя директора по науке в организуемом институте отоларингологии. Нет надобности говорить, что предложение было для меня очень приятным, тем более, что директор Киевского института оговорил все вопросы, касающиеся не только работы, но и быта в другом городе. Увы, я не смог принять этого предложения, поблагодарил А.И. Коломийченко за честь, объяснил, что я уже глубоко врос корнями в свою работу в Москве, и менять ее мне было бы так же трудно, как и образ жизни.

Кто знает, правильно ли я тогда поступил?»

Олексія Сидоровича відзначала також турбота про людей, що працювали з ним. Чим міг, допомагав в особистих справах.

Спільні зусилля вчених Російської Федерації, Грузинської та Української РСР, спрямовані на розвиток слуховідновлювальної хірургії, одержали високу оцінку партії й уряду: в 1964 р. О.С. Коломійченку (Київ), В.Ф. Нікітіній та М.О. Преображенському (Москва), С.М. Хечінашвілі (Тбілісі) і К.Л. Хілову (Ленінград) було присуджено Ленінську премію за розробку та впровадження у практику слуховідновлювальних операцій при отосклерозі.

С. Розен на V Всесоюзному з'їзді отоларингологів у Ленінграді (1958) в подяку за вдосконалення та подальшу розробку його методу лікування хворих на отосклероз подарував О.С. Коломійченку, С.М. Хечінашвілі, М.О. Преображенському золоті значки з ініціалами і стременом з платини, а В.Ф. Нікітіній – золоті сережки з ініціалами і стременом.

У березні-квітні 1988 р. відбулася республіканська науково-практична конференція, присвячена 90-річчю з дня народження вченого. В ній взяли участь делегати не лише з України, а й з інших республік. Зі спогадами від ленінградської школи отоларингологів виступив проф. І.М. Белов, а від Московського науково-дослідного інститу-

ту вуха, горла і носа – проф. Б.М. Сагалович. Найтепліші слова про Олексія Сидоровича сказали учні, практичні лікарі, його пацієнти та друзі.

У березні – квітні 1993 р. також урочисто відбулася науково-практична конференція, присвячена 95-річчю з дня народження О.С. Коломійченка.

Біль втрати, тепло й відданість пам'яті батька звучали у виступі на конференції дочки Олексія Сидоровича – Сусанни Олексіївни Коломійченко – викладача Київського медичного інституту: «Чим старшою я стаю, тим більше відчуваю непоправність втрати, тим частіше згадую його слова, окремі штрихи, дрібниці, тим краще розумію мудрість його слів і справ. Зараз розумію інше – щедрість серця. З цим потрібно народитися. Це щедрість у всьому: і стосовно професії, відданості їй, і в любові до людей, і в захопленнях. Вона не буває обмежена рамками чогось вузького.

Незадовго до смерті батько задумав будівництво республіканського слуховідновлювального центру. У нас вдома досі зберігаються його записи, малюнки, проекти, пов'язані з розробкою центру – не лише втілення думок та ідей Олексія Сидоровича, а й частково пам'ятник йому. Батько завжди говорив: «Життя прожито не марно. Все, що я робив – для людей, для їх щастя».

Підсумки конференцій свідчать про подальший розвиток оториноларингології учнями О.С. Коломійченка та поколінням нових вчених.

Минають роки, але образ О.С. Коломійченка – без будь-яких перебільшень! – лишається в пам'яті людей.

Таємниця визнання відомого вченого-клініциста, секрет авторитету – в його чуйності, душевній щедрості, в привабливості його характеру, багатогранності інтересів при дивовижній цілісності натури.

Ім'я О.С. Коломійченка присвоєно Київському науково-дослідному інституту отоларингології (нині Державна установа «Інститут отоларингології ім. проф. О.С. Коломійченка АМН України»). Біля входу до інституту встановлено меморіальну дошку з барельєфом ученого.

У Миколи Заболоцького є такі слова:

Два мира есть у человека:

Один – который нас творил,
Другой – который мы от века
Творим по мере наших сил.

Людина, пам'яті якої були присвячені згадані ювілейні конференції, насправді створила цілий світ, цілу епоху в оториноларингологічній науці і практиці.

Творчий діапазон Олексія Сидоровича Коломійченка був широкий. Наукову сміливість він вважав важливою якістю вченого, сам також ризикував. Найчастіше ризик виправдовувався. Його завжди вабили маловивчені теми і спірні питання. О.С. Коломійченко володів хистом передбачення. Він бачив глибоко і далеко, часто робив висновки з невеликого чи другорядного факту у взаємодії з безліччю відомих, зазираючи далеко у майбутнє. Олексій Сидорович вважав, що без глибоких і серйозних фундаментальних досліджень вагомого внеску в практичну охорону здоров'я не буде.

Йому була властива безмежна, непоказна відданість хворому. Олексій Сидорович думав про біль пацієнта, його страждання, про незахищеність людини в сутичці з хворобою.

Півстоліття трудової та наукової діяльності віддав О.С. Коломійченко хворим.

Виходець з бідної селянської сім'ї, Олексій Сидорович став видатним ученим-отоларингологом, засновником цілого науково-дослідного інституту, лауреатом Ленінської премії, членом-кореспондентом АН УРСР, заслуженим діячем науки УРСР.

Діяльність О.С. Коломійченка була багатогранною. Зараз його справу продовжують вчені Державної установи «Інститут отоларингології ім. проф. О.С. Коломійченка НАМН України», успішно розвиваючи накреслені Олексієм Сидоровичем напрямки. Інститут носить ім'я О.С. Коломійченка цілком заслужено. Наукові дослідження, що проводяться в цьому закладі, відповідають рівню сучасних світових досягнень оториноларингології. Тут пам'ятають наказ професора своїм учням: «Молодь повинна йти далі своїх учителів. Інакше вчителі нічого не варті».

В свій час знаменитий античний історик Плутарх, відбираючи кращі зразки життя та творчості великих людей для свого

славнозвісного «Порівняльного життєпису», робив це, за його висловом, для того, щоб читачі, «дивлячись в історію, як у дзеркало», прагнули «змінити на краще власне життя і творити його за прикладом тих, про

чий доблесті розповідає автор». З повним правом це можна сказати і про плодотворне та багатоплідне життя члена-кореспондента АН України Олексія Сидоровича Коломійченка.

*Доктор медичних наук, професор,
академік НАМН України,
Заслужений діяч науки і техніки України
Д.І.Заболотний*

*Доктор медичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Т.В. Шидловська*